

การปลูกพืชสมุนไพรแบบยั่งยืนของเกษตรกรตามพันธสัญญากับ
โรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร : กรณีศึกษากลุ่มสมุนไพรบ้านดงบัง
ตำบล ดงขี้เหล็ก อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี

Medicinal Plants Sustainability of Contract Farming with Chao Phraya
Abhaibhubejhr Hospital : A case study of Ban Dong Bang Herbal
Group at Tambon Dong Khi Lek, Muang District,
Prachinburi Province

วิจิตรา คนกล้า¹
Wichitar Konklar¹

บทคัดย่อ

การปลูกพืชสมุนไพรแบบยั่งยืนของเกษตรกรตามพันธสัญญากับโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพมีวัตถุประสงค์ 1) ศึกษาถึงกระบวนการเข้าสู่การเป็นเกษตรกรตามพันธสัญญากับโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร 2) เพื่อศึกษาถึงการปลูกพืชสมุนไพรแบบยั่งยืนของเกษตรกรตามพันธสัญญากับโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร 3) ผลที่เกิดจากการปลูกพืชสมุนไพรของเกษตรกรตามพันธสัญญากับโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร เก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกจากเกษตรกรกลุ่มสมุนไพรบ้านดงบัง จำนวน 12 ราย ผลการวิจัยพบว่า 1) กระบวนการเข้าสู่การเป็นเกษตรกรตามพันธสัญญาเกิดจากเกษตรกรประสบกับปัญหาจากอาชีพเดิมคือ ปลูกไม้ดอกไม้ประดับและเกษตรกรเองมีความต้องการที่จะปลูกพืชแบบยั่งยืนเป็นผลให้เกษตรกร ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการปลูกพืชสมุนไพรแบบยั่งยืนตามพันธสัญญา 2) การปลูกพืชสมุนไพรแบบยั่งยืนของเกษตรกร จะต้องปฏิบัติตามขั้นตอนและวิธีการที่ทางโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศรได้กำหนดมาตรฐานขึ้น ภายใต้การควบคุมดูแลจากเจ้าหน้าที่เกษตรอินทรีย์ของโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร 3) ผลที่เกิดจากการปลูกพืชสมุนไพรของเกษตรกรตามพันธสัญญาโดยภาพรวมสภาพแวดล้อมและทรัพยากรทางธรรมชาติ มีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น หลังจากที่มีการใช้สารเคมีสะสมมานาน เกษตรกรมีรายได้เพิ่มมากขึ้นและมีสุขภาพที่ดีขึ้นตามลำดับ อีกทั้งยังสามารถถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้ที่สนใจได้เป็นอย่างดี

คำสำคัญ: : เกษตรกร, พืชสมุนไพร, ระบบเกษตรพันธสัญญา

¹ สาขาวิชาพัฒนาศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์(บางเขน) กรุงเทพมหานคร 10900

¹ Development Social Sciences, Faculty of Social Sciences, Kasetsart University(Bangkhon) Bangkok 10900

Abstract

This research is qualitative research. The objectives of this research were 1) to study the contract farming process between farmers and the Chao Phraya Abhaibhubejhr Hospital. 2) to study the medicinal plants sustainability of contract farming with Chao Phraya Abhaibhubejhr Hospital. 3) to study the result of growing medicinal plants of contract farming with Chao Phraya Abhaibhubejhr Hospital. Farmers in this study consisted 12 farmers of Ban Dong Bang by In-depth interview. The result of this research indicated that 1) The farmers into a contract farming because the farmers have the problems of the occupation with flowers planting and farmers want to sustainable cropping. 2) The medicinal plants sustainable, the farmers must to perform the procedure and methods that the Chao Phraya Abhaibhubejhr Hospital has set the standard under the supervision of officials of organic Chao Phraya Abhaibhubejhr Hospital. 3) The result of growing medicinal plants of contract farming, the overall better environment and natural resources after the chemicals accumulate over time, more income and better health and knowledge transfer to people who are interested.

Keywords: Farmers, Medicinal Plants, Contract Farming

บทนำ

ในปัจจุบันพบว่าผู้คนจำนวนมากหันมาสนใจการบริโภคสมุนไพรไทยชนิดต่างๆ กันอย่างมากขึ้นไม่ว่าจะเป็นอาหาร ยารักษาโรค และผลิตภัณฑ์เสริมความงามต่างๆ ที่มีส่วนผสมของสมุนไพร มักจะได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายทั้งในประเทศและต่างประเทศ ทำให้การขยายตัวของตลาดผลิตภัณฑ์ จากสมุนไพรมีแนวโน้มที่สูงขึ้น โดยที่ประเทศไทยมีโอกาสที่จะก้าวขึ้นเป็นศูนย์กลางในการผลิต ผลิตภัณฑ์จากสมุนไพรของเอเชีย ประเทศไทยมีปัจจัยสนับสนุนในเรื่องความหลากหลายของวัตถุดิบ การสนับสนุนจากรัฐบาล โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรที่มีคุณภาพในเชิงพาณิชย์ตลอดจนพัฒนาอุตสาหกรรมการผลิตสมุนไพรอย่างเป็นระบบครบวงจร ทั้งในด้านวัตถุดิบ การวิจัยตลอดจนการแปรรูปผลิตภัณฑ์ให้มีมาตรฐานสู่สากล รวมทั้งส่งเสริมการตลาดทั้งในและนอกประเทศ เพื่อทดแทนการนำเข้า ตลอดจนมีศักยภาพการแข่งขันในตลาดโลก และผลักดันให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการค้าสมุนไพรของเอเชียในอนาคต รวมทั้งการวางยุทธศาสตร์การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพร อย่างครบวงจร

และประกาศนโยบายเพื่อดำเนินการเชิงรุกวางยุทธศาสตร์ในการพัฒนาเครื่องเทศและสมุนไพรไทยให้เป็นผลิตภัณฑ์เศรษฐกิจของชาติ เนื่องจากผลิตภัณฑ์สมุนไพรไทยได้รับการยอมรับจากต่างประเทศเพิ่มมากขึ้น (สำนักโฆษก-นายกรัฐมนตรี, 2559)

ในอนาคตคาดว่าผลิตภัณฑ์สมุนไพรจะมีแนวโน้มที่จะขยายตัวสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะผลิตภัณฑ์สมุนไพรที่มีตลาดหลักในประเทศไม่ว่าจะเป็นยาสมุนไพร อาหารเสริมสุขภาพจากสมุนไพร เครื่องสำอางจากสมุนไพร และเครื่องดื่มจากสมุนไพร และยังมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ยังเติบโตต่อไปได้ ภายในกฎเกณฑ์ที่ผู้บริโภคยอมรับได้ และผู้บริโภคมีความเชื่อถือในมาตรฐานการผลิต และคุณภาพของผลิตภัณฑ์สมุนไพร ดังนั้นแนวโน้มผลิตภัณฑ์สมุนไพรในอนาคตแจ่มใส น่าจะเป็นผลิตภัณฑ์สมุนไพรที่ผลิตในประเทศที่มีการรับรองมาตรฐานจากหน่วยงานของราชการ (ศูนย์วิจัยกสิกรรมไทย, 2559) ปัจจุบันทางโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศรมีการดำเนินงานด้านสมุนไพรและการแพทย์แผนไทยซึ่งได้ดำเนินการมานานกว่า 30 ปี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชน สามารถพึ่งตนเองได้ในการดูแลสุขภาพขึ้น

พื้นฐานด้วยสมุนไพรและการแพทย์แผนไทย โดยการนำสมุนไพรไทยมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ ทำให้ประชาชนเห็นถึงความสำคัญของสมุนไพรไทยที่สามารถใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน (โรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร, 2558)

ด้วยเหตุนี้เองทางโรงพยาบาลจึงได้มีการส่งเสริมการปลูกสมุนไพรแบบเกษตรอินทรีย์ โดยมีเกษตรกรผู้ปลูก “กลุ่มสมุนไพรบ้านดงบัง จังหวัดปราจีนบุรี” เป็นกลุ่มแรกที่เข้าร่วมกับโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร บ้านดงบังพื้นที่ส่วนใหญ่เคยเป็นป่ามาก่อน จึงเป็นผลให้มีพันธุ์ไม้หลากหลายชนิด ชาวบ้านเองก็ได้หาพันธุ์ไม้มาจากป่า เรียกว่าเก็บของป่ามาขายและปลูก ไม้ดอกไม้ประดับจำหน่าย ไม้ดอกไม้ประดับของบ้านดงบัง มีคุณภาพมากจนได้ส่งขายไปทั่วประเทศและมีสถานที่ขายประจำอยู่ที่ตลาดนัดสวนจตุจักรในที่สุดกลุ่มได้รับรางวัลชนะเลิศระดับภาคตะวันออกในด้าน “หมู่บ้านเกษตรกรผู้ปลูกไม้ดอกไม้ประดับ” เมื่อมีการปลูกไม้ดอกไม้ประดับกันอย่างแพร่หลาย การปลูกไม้ดอกไม้ประดับนั้นมีการใช้สารเคมีในปริมาณมาก ส่งผลให้สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม มีสารเคมีปนเปื้อนในปริมาณสูงและรายได้ที่ลดลงจากการแข่งขันทางด้านราคาและการตลาดเกษตรกรได้เล็งเห็นความสำคัญของการทำเกษตรแบบยั่งยืนและต้องการหารายได้เพิ่ม

เกษตรกรจึงได้รับคำแนะนำจากธนาคารเพื่อการเกษตร (ธกส.) และโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร ในการเข้าร่วมโครงการสมุนไพรเกษตรอินทรีย์ การปลูกพืชสมุนไพรแบบพันธสัญญาเกษตรกรจะต้องทำข้อตกลงเข้าร่วมโครงการสมุนไพรเกษตรอินทรีย์เป็นลายลักษณ์อักษร ยอมรับการปฏิบัติตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์และยินยอมให้มีการตรวจพื้นที่ทำเกษตรทุกแปลง เพื่อให้สามารถรับรองกระบวนการผลิตและการจัดการในการแปรรูปวัตถุดิบว่าเป็นไปตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ซึ่งกระบวนการดังกล่าวจะอยู่ภายใต้การควบคุมของโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศรโดยทางโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศรจะมีการรับประกันตลาดและประกันราคาให้กับเกษตรกร ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึง การปลูกพืชสมุนไพรแบบยั่งยืนของเกษตรกรตามพันธสัญญากับโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร

วิธีดำเนินงานวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับเจ้าหน้าที่เกษตรอินทรีย์ โรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร จำนวน 1 คนและเกษตรกรกลุ่มสมุนไพรบ้านดงบัง ตำบลดงขี้เหล็ก อำเภอมือง จังหวัดปราจีนบุรีจำนวน 12 คน

ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้ให้ข้อมูลหลักมีทั้งหมด จำนวน 13 คน เป็นเจ้าหน้าที่เกษตรอินทรีย์ โรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร และเกษตรกรกลุ่มสมุนไพรบ้านดงบัง ตำบลดงขี้เหล็ก อำเภอมือง จังหวัดปราจีนบุรี

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสัมภาษณ์ ซึ่งได้นำแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาสรุปประเด็นหลักในแบบสัมภาษณ์ แบบสัมภาษณ์ผู้วิจัยกำหนดประเด็นสำคัญของการสัมภาษณ์ ดังนี้ คือ

1. ข้อมูลส่วนบุคคลและภูมิหลังของเกษตรกร
2. กระบวนการเข้าสู่การเป็นเกษตรกรตามพันธสัญญา
3. การปลูกพืชสมุนไพรแบบยั่งยืน
4. ผลของการปลูกพืชสมุนไพรตามพันธสัญญา

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ด้วยตนเองและเข้าร่วมปลูกพืชสมุนไพรในพื้นที่ด้วย ผู้วิจัยได้อธิบายถึงจุดมุ่งหมายในการเก็บรวบรวมข้อมูล และสร้างความคุ้นเคยกับเกษตรกรทั้ง 12 คน และได้ขออนุญาตอัดเสียงสัมภาษณ์เพื่อนำมาสรุปในประเด็นต่างๆ

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) ถอดการบันทึกเสียง และจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ระหว่างเข้าร่วมการปลูกพืชสมุนไพร และอภิปรายผลในเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยและวิจารณ์

กระบวนการเข้าสู่การเป็นเกษตรกรตามพันธสัญญา การเข้าสู่การเป็นเกษตรกรตามพันธสัญญานั้น เกษตรกรมีการรวมกลุ่มกันและจัดตั้งเป็น “กลุ่มสมุนไพรบ้านดงบัง” ที่เข้มแข็งรวมไปถึงการสร้าง ความมั่นใจให้เกษตรกรในกลุ่มด้วยว่า เมื่อรวมกลุ่มกันแล้วจะสามารถทำอะไรได้ดีขึ้น โดยมีการช่วยกันออกความคิด ช่วยกันทำงานและรายได้ก็มีเท่ากัน ที่สำคัญยิ่งทำให้สมาชิกในกลุ่มมีกำลังใจ ที่จะทำงานต่อไป ทั้งนี้ยังสร้างความรักสามัคคีให้กับกลุ่ม เมื่อเกษตรกรส่วนใหญ่ได้สังเกตเห็นความสำคัญของการทำเกษตรแบบยั่งยืนและต้องการมีรายได้ที่เพิ่มขึ้น จึงได้มีความเห็นที่จะเข้าร่วมปลูกพืชสมุนไพรกับทางโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร ตามคำแนะนำจากธนาคารเพื่อการเกษตร (ธกส.) โดยทางโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศรเองก็ได้จัดการอบรมและทำความเข้าใจในเรื่องของเกษตรอินทรีย์ และการควบคุมคุณภาพ ที่ต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของทางโรงพยาบาล เจ้าพระยาอภัยภูเบศร หลังจากนั้นทางโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศรได้จัดส่งเจ้าหน้าที่เกษตรอินทรีย์และเภสัชกร เข้าไปแนะนำถึงขั้นตอนการผลิตพืชสมุนไพรที่ถูกวิธีและได้คุณภาพตามมาตรฐาน ของโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร โดยมีเจ้าหน้าที่เกษตรอินทรีย์เป็นคนกลางเพื่อสื่อสารให้ทางโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศรกับกลุ่มสมุนไพรบ้านดงบัง เข้าใจในวัตถุประสงค์เดียวกัน ในเรื่องกระบวนการจัดการ การปลูก การผลิต การเก็บเกี่ยวและการกระจายรายได้ อีกทั้งยังคอยช่วยเหลือเมื่อกลุ่มเกิดติดขัดในการทำงาน เป็นที่ปรึกษาให้กลุ่ม ส่งผลให้กลุ่มมีความมั่นใจและยังป้องกันความไม่เท่าเทียมกันของเกษตรกร เพื่อให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองด้วยยาจากสมุนไพร โรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศรจึงได้ทำการฝึกอบรม ให้ความรู้ด้านสมุนไพรกับเกษตรกรมีการรวบรวมพันธุ์สมุนไพรและมีการแลกเปลี่ยนความรู้จากหมอยาพื้นบ้านภายในและภายนอกชุมชน

การปลูกพืชสมุนไพรแบบยั่งยืน

การปลูกพืชสมุนไพรแบบยั่งยืนของเกษตรกรนั้น ทางโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศรจะจัดอบรม และส่งเจ้าหน้าที่เกษตรอินทรีย์เข้ามาในพื้นที่ เพื่อให้คำแนะนำกับเกษตรกรในการปรับเปลี่ยนสถานที่ สภาพแวดล้อมโดยรอบ การเตรียมพื้นที่การปลูก การเก็บเกี่ยวและการดูแลผลผลิตหลังการเก็บเกี่ยว โดยมีการ

ตรวจสอบฟาร์ม ตรวจสอบสภาพแวดล้อมเป็นประจำทุกเดือน หลังการเก็บเกี่ยวผลผลิตจะมีการตรวจสอบคุณภาพทุกครั้ง หากพบว่าผลผลิตมีสารเคมีปนเปื้อน หรือผลผลิตที่ได้ ไม่เป็นไปตามมาตรฐานที่โรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศรกำหนดจะต้องทำลายผลผลิตทิ้งทั้งหมด การปลูกพืชจะต้องมีความหลากหลายทางชีวภาพ และมีการปลูกพืชหมุนเวียนอย่างสม่ำเสมอ

ผลของการปลูกพืชสมุนไพรตามพันธสัญญา

ผลของการปลูกพืชสมุนไพรตามพันธสัญญา เกษตรกรได้ดำเนินการตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่เกษตรอินทรีย์ ของโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศรทั้งเรื่องของการปรับสภาพแวดล้อมให้เหมาะสม พื้นที่ที่ใช้ในการเพาะปลูกในช่วงปีแรกมีการปรับเปลี่ยนหมุนเวียนปลูกพืชตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่เพื่อให้ได้ตามมาตรฐานของทางโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร ด้านพันธุ์พืชสมุนไพรส่วนมากหาได้จากภายในชุมชน และจากชุมชนบริเวณใกล้เคียง เพราะพื้นที่ดั้งเดิมเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์ จึงมีพันธุ์พืชสมุนไพรหลากหลายชนิดเท่าที่โรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศรต้องการ ด้านการเรียนรู้ เกษตรกรมีความเป็นนักเรียนรู้ ทำให้เกษตรกรกลุ่มเพาะปลูกสมุนไพรบ้านดงบังสามารถต่อยอดความคิด จากเดิมที่มีการเพาะปลูกพืชสมุนไพรเพียงไม่กี่ชนิดตามที่โรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศรสั่งซื้อและให้พันธุ์มา ปัจจุบันสมาชิกสามารถเพาะพันธุ์สมุนไพรได้หลากหลายชนิดโดยการชวนหาความรู้เพิ่มเติมเพื่อศึกษาแหล่งที่มา เทคนิคการเพาะปลูก และแปรรูปผลิตภัณฑ์เหล่านั้น ด้านการเงินและการลงทุน ในช่วงแรกเกษตรกรได้รับการสนับสนุนจากธนาคารเพื่อการเกษตร (ธกส.) และโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร ต่อมาเมื่อเกษตรกรมีรายได้เพิ่มมากขึ้นจึงปลดหนี้ทั้งหมดอีกทั้งยังมีเงินเหลือเก็บออม และเกษตรกรเองสามารถแปรรูปผลิตภัณฑ์ภายใต้แบรนด์ของตนเอง มีการจำหน่ายกล้าพันธุ์สมุนไพรให้กับผู้มาศึกษาดูงานการดำเนินงานของกลุ่มเพาะปลูกสมุนไพรบ้านดงบังถือเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกรอีกทางหนึ่งนั่นเอง ด้านผลผลิตของเกษตรกรนั้นทางโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร จะเป็นผู้วางแผนการผลิตและมีการกำหนดผลผลิตต่างๆ เพื่อให้เกษตรกรผลิตได้ตรงตามความต้องการของโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร ด้านการตลาด ตลาดรับซื้อผลผลิตที่สำคัญที่สุดของกลุ่มเพาะปลูกสมุนไพรบ้านดงบังคือ โรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร เนื่องจากทางโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศรได้ทำสัญญาซื้อขายสินค้าเกษตรล่วงหน้า (contract farming) กับทางกลุ่มเพาะปลูก

สมุนไพรบ้านดงบัง ทำให้เกษตรกรจะต้องผลิตสินค้าเพื่อขายให้กับโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร เป็นสำคัญ หากยังไม่ครบตามจำนวนที่ได้ตกลงกันไว้ เกษตรกรก็จะไม่ขายให้กับผู้ซื้อรายอื่น เว้นแต่เป็นลูกค้ารายย่อยที่เข้ามาเยี่ยมชมกลุ่มเพาะปลูกสมุนไพรบ้านดงบัง และได้ซื้อผลิตภัณฑ์ไปใช้ ทั้งนี้สัญญาดังกล่าวเป็นเพียงการตกลงกันด้วยวาจาซึ่งไม่มีข้อผูกมัดแต่อย่างใด ปัจจัยอีกประการหนึ่งที่ทำให้กลุ่มเพาะปลูกสมุนไพรบ้านดงบัง เลือกที่จะขายสินค้าให้กับทางโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร คือ ปัจจัยด้านราคาที่มีการประกันราคา

อภิปรายผลการวิจัย

การปลูกพืชสมุนไพรแบบยั่งยืนของเกษตรกรตามพันธสัญญากับโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร นั้น เกษตรกรได้ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการเป็นผลมาจากปัญหาจากอาชีพเดิม ทั้งเรื่องของรายได้และสภาพแวดล้อม เมื่อเกษตรกรได้เข้าร่วมโครงการแล้ว เกษตรกรจึงดำเนินการตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่เกษตรอินทรีย์ของโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร เรื่องของการปรับสภาพแวดล้อม ทั้งสภาพดินที่ถูกทำลายจากสารเคมี การสร้างแนวกันชนลม แนวกันชนน้ำ และแนวกันชนทางอากาศ ซึ่งพื้นที่ที่ใช้ในการเพาะปลูก ในช่วงปีแรกมีการปรับเปลี่ยนหมุนเวียนปลูกพืช เพื่อปรับสภาพตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่เพื่อให้เป็นไปตามมาตรฐานของทางโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว สอดคล้องกับการวิจัยของ วิญญู (2545) ที่ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยต่อการเปลี่ยนแปลงวิธี ทำการเกษตรไปสู่เกษตรอินทรีย์ ในตำบลบ้านปิ่น อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา ซึ่งจากการศึกษาพบว่า มีปัจจัยอยู่หลายตัวที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ทั้งในเรื่องของสภาพปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดการทำการเกษตรแบบเคมี เช่น ปัญหาดินเสื่อมสภาพอย่างหนัก เกษตรกรมีการลงทุนในเรื่องของปัจจัยการผลิตที่สูงมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันราคาผลผลิตไม่มีความแน่นอน ทำให้ เกษตรกรมีภาระหนี้สินทั้งในและนอกระบบเพิ่มมากขึ้น ทำให้เกษตรกรและชุมชนพยายามที่จะค้นหาทางเลือกเพื่อนำมาแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้น พันธุ์พืชสมุนไพรที่เกษตรกรปลูกส่วนมากหาได้จากภายในชุมชน และจากชุมชนบริเวณใกล้เคียง เพราะพื้นที่ดั้งเดิมเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์ จึงมีพันธุ์พืชสมุนไพรหลากหลายชนิดเท่าที่โรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศรต้องการ เกษตรกรเองมีความเป็นนักเรียนรู้ ทำให้เกษตรกรกลุ่มเพาะปลูกสมุนไพรบ้านดงบังสามารถต่อยอดความคิด จากเดิมที่มี

การเพาะปลูกพืชสมุนไพรเพียงไม่กี่ชนิดตามที่โรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศรสั่งซื้อและให้พันธุ์มา ปัจจุบันสมาชิกสามารถเพาะพันธุ์สมุนไพรได้หลากหลายชนิดโดยการชวนช่วยหาความรู้เพิ่มเติมเพื่อศึกษาแหล่งที่มา เทคนิคการเพาะปลูก และแปรรูปผลิตภัณฑ์เหล่านั้น ด้านการเงินและการลงทุน ในช่วงแรกเกษตรกรได้รับการสนับสนุนจากธนาคารเพื่อการเกษตร (ธกส.) และโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร ต่อมาเมื่อเกษตรกรมีรายได้เพิ่มมากขึ้นจึงปลดหนี้ทั้งหมดอีกทั้งยังมีเงินเหลือเก็บออม และเกษตรกรเองสามารถแปรรูปผลิตภัณฑ์ภายใต้แบรนด์ของตนเอง มีการจำหน่ายกล้าพันธุ์สมุนไพรให้กับผู้มาศึกษาดูงานการดำเนินงานของกลุ่มเพาะปลูกสมุนไพรบ้านดงบังถือเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกรอีกทางหนึ่งนั่นเอง สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุดใจ และคณะ (2551) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับ รูปแบบการทำเกษตรภายใต้ระบบเกษตรพันธสัญญาเพื่อบรรเทาความยากจน จากการศึกษาพบว่า รายได้ที่เพิ่มขึ้นและรายได้ที่มั่นคงสม่ำเสมอหลังการเข้าร่วมทำสัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญา เป็นสิ่งจูงใจให้เกษตรกรทำการเกษตรแบบพันธสัญญา อีกทั้งยังพบว่าระบบเกษตรพันธสัญญาเมื่อถูกนำไปใช้ภายใต้เงื่อนไขที่ต่างกันย่อมส่งผลที่ต่างกัน การวางแผนวางแนวทางการส่งเสริมระบบเกษตรพันธสัญญาให้ได้ผลตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ จำเป็นต้องมีการวางแผนรองรับและการจัดการที่เหมาะสมประกอบด้วย เพื่อควบคุมและนำระบบไปสู่ผลสัมฤทธิ์ที่ต้องการ และหากต้องการนำระบบเกษตรพันธสัญญามาใช้หรือมาส่งเสริมให้กับเกษตรกร ควรพิจารณาและตระหนักถึงผลที่ต้องการรวมไปถึงผลในระยะยาวที่จะให้ประโยชน์ถึงเกษตรกรและคุ้มค่ากับการดำเนินการเป็นสิ่งสำคัญ ด้านผลผลิตของเกษตรกรนั้นทางโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศรจะเป็นผู้วางแผนการผลิตและมีการกำหนดผลผลิตต่างๆ เพื่อให้เกษตรกรผลิตได้ตรงตามความต้องการของโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุรพล และ ดุษฎี (2550) ได้ศึกษาเกี่ยวกับแผนการลงทุนและกระบวนการในการทำระบบการเกษตรแบบมีพันธสัญญาในปี 2549/50 ในกรอบยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ (ACMECS: Ayeyawady-Chao Phraya-Mekong Economic Cooperation Strategy) บริเวณชายแดนแม่สอด-เมียวดี จังหวัดตาก ผลการศึกษาพบว่าระบบการเกษตรแบบมีพันธสัญญา ได้ผลโดยตรงกับเกษตรกรคือเมื่อใดที่ผลผลิตออกสู่ตลาดมากผู้ซื้อจะเลือกซื้อผลผลิตที่สามารถต่อรองราคา หรือลดราคาลงได้ มีผลให้ราคาผลผลิตแตกต่างกัน และจะช่วยให้เกษตรกรรู้ราคาที่น่าพอใจเมื่อเก็บเกี่ยว ส่วนภาคการตลาด

สินค้าเกษตร เกษตรกรจะรู้อย่างแน่นอนว่าปริมาณ ราคา และเวลาการส่งมอบอยู่ในช่วงเวลาใด เมื่อถึงเวลาที่สามารถนำไปจำหน่ายแก่ผู้ซื้อตามสัญญาส่งมอบ ซึ่งจะช่วยลดต้นทุนทางการตลาดและลดการเน่าเสียของผลผลิตลงอีกด้วย สอดคล้องกับผลการวิจัยของ อารี และทรงศักดิ์ (2538) ที่ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการเกษตรแบบมีสัญญาผูกพัน กลยุทธ์เพื่อการพัฒนา การเกษตรในภาคเหนือของไทย ซึ่งจากการศึกษาพบว่า การส่งเสริมและแนะนำให้เกษตรกรผลิตวัตถุดิบตามแผนที่กำหนด และให้ความรู้เกี่ยวกับเทคนิคการปฏิบัติทั้งก่อนและหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิต ซึ่งแนวทางดังกล่าวนี้เป็นวิธีการแก้ไขปัญหาด้านวัตถุดิบที่ใช้นั้นไปในต่างประเทศ ซึ่งจะอยู่ในลักษณะของสัญญาผูกพันกันระหว่างผู้แปรรูปผลผลิตกับเกษตรกร ตลาดรับซื้อผลผลิตที่สำคัญที่สุดของกลุ่มเพาะปลูกสมุนไพรบ้านดงบังคือ โรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร เนื่องจากทางโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศรได้ทำสัญญาซื้อขายสินค้าเกษตรล่วงหน้า (contract farming) กับทางกลุ่มเพาะปลูกสมุนไพรบ้านดงบัง ทำให้เกษตรกรจะต้องผลิตสินค้าเพื่อขายให้กับโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร เป็นสำคัญ หากยังไม่ครบตามจำนวนที่ใต้ตกลงกันได้ เกษตรกรก็จะไม่ขายให้กับผู้ซื้อรายอื่น เว้นแต่เป็นลูกค้ารายย่อยที่เข้ามาเยี่ยมชมกลุ่มเพาะปลูกสมุนไพรบ้านดงบัง และได้ซื้อผลิตภัณฑ์ไปใช้ ทั้งนี้สัญญาดังกล่าวเป็นเพียงการตกลงกันด้วยวาจาซึ่งไม่มีข้อผูกมัดแต่อย่างใด ปัจจัยอีกประการหนึ่งที่ทำให้กลุ่มเพาะปลูกสมุนไพรบ้านดงบังเลือกที่จะขายสินค้าให้กับทางโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร คือ ปัจจัยด้านราคาที่มีการประกันราคา

สรุปผลการวิจัย

การเข้าสู่การเป็นเกษตรกรตามพันธสัญญานั้น เกิดจากการที่เกษตรกรมีการรวมกลุ่มกันเพื่อปลูกไม้ดอกไม้ประดับ และเก็บของจากป่ามาขาย ไม้ดอกไม้ประดับของบ้านดงบัง มีคุณภาพมากขึ้นจนได้ส่งขายไปทั่วประเทศ และมีสถานที่ขายประจำอยู่ที่ตลาดนัดสวนจตุจักร ในที่สุดกลุ่มได้รับรางวัลชนะเลิศระดับภาคตะวันออกในด้าน “หมู่บ้านเกษตรกรผู้ปลูกไม้ดอกไม้ประดับ” เมื่อมีการปลูกไม้ดอกไม้ประดับกันอย่างแพร่หลาย การปลูกไม้ดอกไม้ประดับนั้นมีการใช้สารเคมีในปริมาณมาก ส่งผลให้สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม มีสารเคมีปนเปื้อนในปริมาณสูงและรายได้ที่ลดลงจากการแข่งขันทางด้านราคาและการตลาด เกษตรกรได้เล็งเห็นความสำคัญของการทำเกษตรแบบยั่งยืนและต้องการหารายได้เพิ่ม เกษตรกรจึง

ได้รับคำแนะนำจากธนาคารเพื่อการเกษตร (ธกส.) และโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร ในการเข้าร่วมโครงการสมุนไพรเกษตรอินทรีย์ การปลูกพืชสมุนไพรแบบพันธสัญญานี้เกษตรกรจะต้องทำข้อตกลงเข้าร่วมโครงการสมุนไพรเกษตรอินทรีย์เป็นลายลักษณ์อักษร ยอมรับการปฏิบัติตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์และยินยอมให้มีการตรวจพื้นที่ทำเกษตรทุกแปลง เพื่อให้สามารถรับรองกระบวนการผลิตและการจัดการในการแปรรูปวัตถุดิบว่าเป็นไปตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ซึ่งกระบวนการดังกล่าวจะอยู่ภายใต้การควบคุมของโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร ผลที่เกิดจากการปลูกพืชสมุนไพรของเกษตรกรตามพันธสัญญา ด้านความรู้เกษตรกรสามารถที่จะปลูกพืชสมุนไพรชนิดต่างๆได้อย่างหลากหลาย ด้านการเงินเกษตรกรมีรายได้เพิ่มมากขึ้น สามารถปลดหนี้และมีเงินเหลือเก็บออม ด้านผลผลิตและการตลาดนั้นเกษตรกรปลูกพืชสมุนไพรทั้งหมดเพื่อส่งให้กับโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร โดยมีการประกันราคาและตกลงราคากันระหว่างเกษตรกรและโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศรอีกทั้งสภาพแวดล้อมของชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น

ข้อเสนอแนะ

1. การสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐหรือเอกชนควรให้การสนับสนุนให้มีการสร้างเครือข่ายเกษตรอินทรีย์และมีการส่งเสริมการทำเกษตรแบบอินทรีย์
 2. การส่งเสริมเกษตรกรด้านความเชื่อและกระบวนการคิดแบบเกษตรเคมีเป็นเกษตรอินทรีย์ โดยอบรมแนวคิดและเทคนิคของการทำเกษตรอินทรีย์อย่างเข้มข้น
- ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป
1. ควรสนับสนุนให้มีงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาข้อจำกัดของการทำเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรและข้อจำกัดของการทำเกษตรเคมีของเกษตรกรเพื่อให้เห็นถึงความแตกต่าง
 2. ควรสนับสนุนให้มีงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษา เพื่อหาข้อบกพร่องจากการเข้าสู่การเป็นเกษตรกรตามพันธสัญญา
 3. ควรสนับสนุนให้มีงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษา ปัจจัยที่ส่งผลต่อการไม่เข้าร่วมโครงการสมุนไพรอินทรีย์กับโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร

เอกสารอ้างอิง

- โรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร. 2558. งานเกษตรอินทรีย์. ค้นเมื่อ 16 มีนาคม พ.ศ.2558, จาก <http://www.abhaiherb.com/about/organic-farming/>
- วิญญู พันธุ์โต. 2545. ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิธีการเกษตรไปสู่เกษตรอินทรีย์ กรณีศึกษาตำบลบ้านป็น อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ศูนย์วิจัยกสิกรรมไทย. 2559. ผลิตภัณฑ์เครื่องเทศและสมุนไพร. ค้นเมื่อ 20 เมษายน พ.ศ.2559, จาก <https://www.kasikornresearch.com/TH/K-EconAnalysis/Pages/ViewSummary.aspx?docid=5116>
- สำนักนายกรัฐมนตรี.สำนักโฆษกนายกรัฐมนตรี. 2559. กระทรวงสาธารณสุข.ค้นเมื่อ 22 เมษายน 2559, จาก <http://www.thaigov.go.th/index.php/th/news-ministry/2012-08-15-09-44-34/item/102450>
- สุดใจ จงวรกิจวัฒนา สุรพงษ์ ปัทมวิภาค วิวัฒน์ มัชยกุล หทัยา ทับสวัสดิ์ และกนกวัลย์ ไรจวัฒนา. 2551. เกษตรพันธสัญญาเพื่อบรรเทาความยาก-จนจังหวัดเชียงใหม่.เชียงใหม่: สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร.
- สุรพล เศรษฐบุตร และดุขฎิ ญ ลำปาง. 2550. ระบบการเกษตรแบบมีพันธสัญญาในกรอบยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ (ACMECS) จังหวัดตาก. เชียงใหม่: ภาควิชาส่งเสริมและเผยแพร่การเกษตร คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อารี วิบูลย์พงศ์ และทรงศักดิ์ ศรีบุญจิตต์. 2538. การเกษตรแบบมีสัญญาผูกพัน: กลยุทธ์เพื่อการพัฒนาการเกษตรในภาคเหนือของไทย. เชียงใหม่: คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่